

Piramides van de polder

Dendrochronologisch onderzoek aan
stolpboerderijen in Noord-Holland

Dieuwertje Duijn
Archeologie West-Friesland

Stolpboerderijen

Stolpboerderijen

❖ het algemene boerderijtype in Noord-Holland
boven het IJ

- ❖ circa 5000 stolpen in heel Noord-Holland. Circa 3200 daarvan binnen werkgebied Archeologie West-Friesland
- ❖ circa 11% beschermd als monument
- ❖ de kern is een vierkante of rechthoekige houtconstructie = het vierkant

Sloop van stolpboerderijen

Ongeveer 20 per jaar

Inschatten ouderdom

Inschatten ouderdom

Inschatten ouderdom

Oudste kadastrale kaarten, 1811-1832

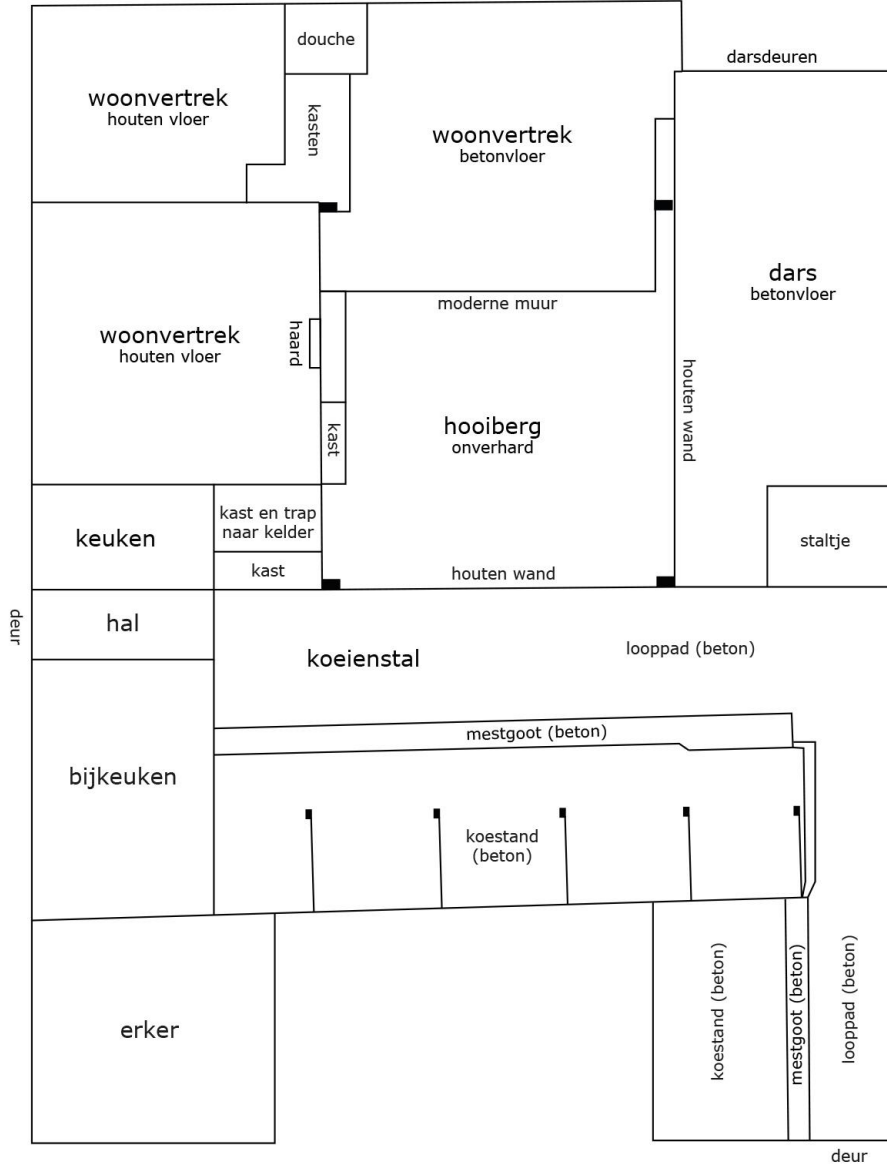

Circa 30% van vóór 1832

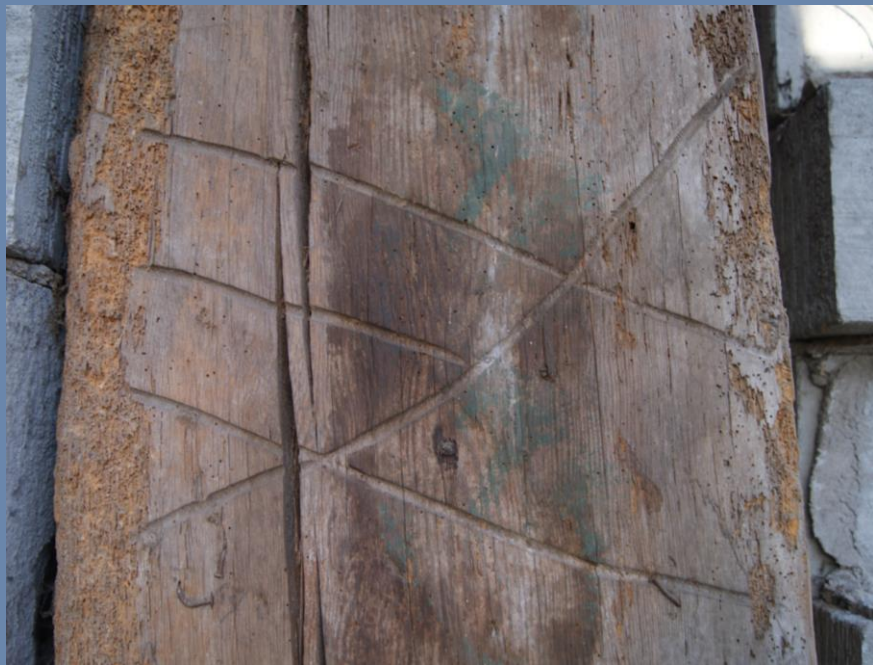
Archeologisch onderzoek

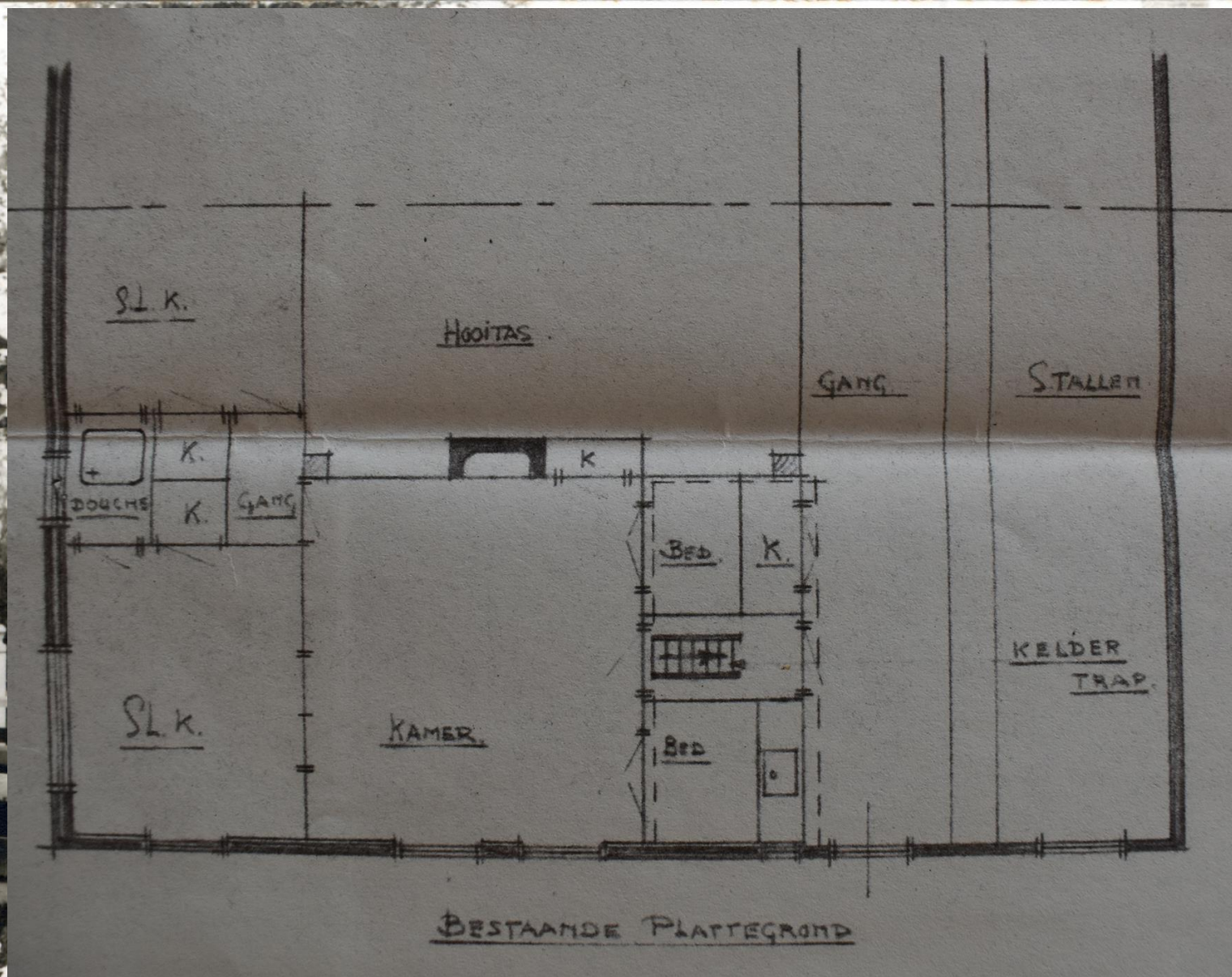
Documentatie boerderij

Documentatie boerderij

Historische gegevens

Dendrochronologisch onderzoek

Dateren stolp: archeologie vs. dendro

Eerste gedateerde stolpboerderij (2012)

Hout gekapt 1559

Eikenhout uit
Zuid-Noorwegen

10 jaar verder: 20 stolpen gedateerd

Grenenhout uit
Zuid-Noorwegen

Hout gekapt in 1660

10 jaar verder: 20 stolpen gedateerd

Grenenhout uit
Zuid-Noorwegen

Hout gekapt in
1675

10 jaar verder: 20 stolpen gedateerd

Grenenhout uit
Zuid-Noorwegen

Hout gekapt in 1645

10 jaar verder: 20 stolpen gedateerd

Hout gekapt in 1622

Grenenhout uit
Zuid-Noorwegen

10 jaar verder: 20 stolpen gedateerd

Eikenhout uit
Zuid-Noorwegen

Hout gekapt in 1564

10 jaar verder: 20 stolpen gedateerd

Ges

WOENSDAG 2 NOVEMBER 2016
10 Regionaal

Stolpboerderijen horen gewoon bij West-Friesland. Het landschap achter de Omringdijk - en daarbuiten - zou nooit hetzelfde zijn. Probleem is dat er jaarlijks gemiddeld 20 stolpen in Noord-Holland verdwijnen. Archeologie

HOOGKARSP

VRIJDAG 30 MAART 2012

VERSLAGGEVING@NHD.NL In Nood

Verlengde ontwikkelingsgeschiedenis moet waardering voor bedreigde boerderijen vergroten

Vondst oudste stolp is aanzet redding

DOOR ED DEKKER

HOOGKARSPSEL - De geschiedenis van stolpen is zeker een halve eeuw ouder dan gedacht. De vondst van een boerderij in Hoogkarspel uit 1560/61 is aanzet voor een groot onderzoek naar de historie van onbeschermde stolpen in Noord-Holland. Dit initiatief is bedoeld als reddingsactie.

Archeologen, bouwhistorici, boerderijkenners en archiefonderzoekers slaan de handen ineen. Dit bleek gisteren in het gemeentehuis van Drechteland. Wethouder Luzette Wagenaar en Michiel Bartels van de Dienst Archeologie West-Friesland (AWF) noemden de vondst 'belangwekkend'.

Bartels: „Deze bijzonder vroege datering werpt nieuw licht op de ontwikkelingsgeschiedenis van de stolpboerderij in het algemeen. Over haar vroegste historie is opvallend weinig bekend. Achter gevels uit de 19e en 18e eeuw gaat meer ouderdom schuil dan je denkt. Wat we vaak vermoeden, is nu bewezen.”

In onze provincie staan iets meer dan 5000 authentieke stolpen. Deze boerderijvorm is ken-

merkend voor Noord-Holland. Slecht 10 procent is een monument. Zo'n 4000 stolpen zijn vogelvrij. De laatste decennia zijn er veel verdwenen door brand, verwaarlozing en vervanging.

Boerderijstichting Noord-Holland 'Vrienden van de Stolp' proefde gisteren een strijdlustige eensgezindheid. „De overgebleven stolpen bieden een laatste kans om de geschiedenis van dit fenomeen te onttrafen”, aldus bestuurslid Willem Messchaert. Forse kritiek uitte hij op de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Deze hoeder van monumenten heeft 'amper oog' voor het platteland. De toegestane vermindering van een monumentale stolp in Grootebroek is volgens hem geen uitzondering. „Bij deze verbouwing”, vulde

De oudste boerderij van Noord-Holland, aan de Streekweg in Hoogkarspel, vlak voor de sloop in 2011.

Bartels aan, „zijn essentiële historische sporen vernietigd. Breed, systematisch onderzoek is dus hard nodig.” Wethouder Wagenaar roept alle eigenaren in Noord-Holland op om bijzondere kenmerken te melden. „Om de waardering voor de stolp te

versterken, en daarmee meer kans te maken op behoud.”

Bij de sloop vorig voorjaar van de boerderij in Hoogkarspel aan de Streekweg zijn onderdelen van de houten vierkantconstructie - het hart van elke stolp - onderzocht. De eiken van het vier-

kant zijn in 1559 gekapt in het zuiden van Noorwegen, blijkt uit jaarringonderzoek van het Nederlands Centrum voor Dendrochronologie. Bij de kap in hetzelfde bos waren de eikenbotten tussen de 170 en 189 jaar oud, legde onderzoekster Die-

Een monster wordt gezaagd uit het gesloopte vierkant. FOTO'S AWF

wertje Duijn uit Hoorn uit. Eikenhout wijst op stevige ouderdom. De meeste vierkanten zijn van grenenhout.

Per boot is het hout naar West-Friesland vervoerd. Vrijwel altijd binnen twee jaar na het kappen werd hout gebruikt voor bou-

wen, blijkt uit algemeen onderzoek. „Daarom komen wij uit op bouw in 1560 of 1561”, aldus Bartels. Het is volgens bouwhistoricus Pieter Meijers uit Twisk vrijwel zeker dat het hout direct voor de bouw van de stolp in Hoogkarspel is toegepast.

Bartels: tot ons goed. Sleutgeniet e

hout uit het vierkant voor deze stolp kon worden teruggebracht tot 1560

„Soms zie je aan de buitenkant niet hoe oud een bouwwerk kan zijn.”

„Je kunt de huidige topografische kaart er bijna sluitend overeen leggen. Dus wanneer een stolp of bewoning daarop staat aangegeven, dan weet je dat het echt over een heel oud bouwwerk gaat.” Archeologie West-Friesland gaat bij een aanwijzing dat het wel

Indruk

„Het mooie van deze aanpak is dat je de echte geschiedenis van een stolp laagje voor laagje kunt afpeilen”, zegt ze. „Pas 20 ontstaat er een compleet beeld van de historie. Het leuke is dat je soms boerderijen ziet die niet zo'n eeuwenoude

Statige stolp in Twisk, zichtbaar oud.

FOTO: HOLLAND MEDIA COMBINATIE

onderzoek vernieuw. Aanmelden is wel verplicht, met een bellerij naar (0224) 91470; of via een mailje naar diralderik@gmail.com

Het vertrouwde bewoonde stolpen eromheen is rd.

Dendro dmv boringen

Ongeveer 10 stolp-
boerderijen gedateerd

Dendro dmv boringen

Hout gekapt in 1649

Grenenhout uit
Zuid-Noorwegen

Dendro dmv boringen

Hout gekapt
1570-1576

Eikenhout uit Zuid-
Noorwegen,
Duitsland en
Maasvallei

Dendro dmv boringen

10 Regio

REPORTAGE Oudste stolpboerderij van Nederland

Oudste stolp - uit 1560 - staat in De Weere

Boerderijonderzoeker Diewertje Duijn van de Boerderijstichting Noord-Holland heeft een nieuwe vondst gedaan. De stolp van Harry Blom en Nell Klaver in De Weere is - voor zover nu bekend - de oudste van Nederland. Het eikenhouten vierkant van zijn stolp is gekapt in 1559 en 1560.

Mike Deutekom
in Amsterdam @mdeutekom

Het is ruim vierhonderd zestig jaar geleden nadat de kerk en de loo- en eikenhouten balken uit Noord-Holland naar West-Friesland werden vervoerd. Daar werden ze aan (vegenwoordig) de Oostboekelweg net buiten De Weere gebruikt in het vierkant van een stolpboerderij. En hoewel veel van de stolp in die vier- en eikenhouten eeuw compleet is vernieuwd, staat de basis - dat eikenhouten vierkant - nog steeds op de plek waar het destijds met verende krachten is neergezet.

Eigenaar Harry Blom is vermeld met de credit die nu op zijn stolp is geplakt. „Oudste stolp van Nederland, dat had ik nooit verwacht”, zegt de onderwijzer. Die zelf mede-verantwoordelijk is voor het feit dat Duijn ontdekte dat juist zijn stolp de oudste is. „Ik was al een tijdje geïnteresseerd in de geschiedenis van deze stolp. Ik ben zelfs nog een keer naar het Westries Archief gegaan om te kijken of ik er daar wat over kon terugvinden. Maar dat bleek moeilijker te zijn dan ik dacht”, zegt hij. Stolpboerderijonderzoeker Duijn lacht. „Had je dan gedacht dat je daar een mapje had met artikelen en informatie over juist jouw stolp?”, vraagt ze met een grijns.

1560

De stolp van Blom was een van de twee. Hij liet dendrochronologisch onderzoek zoeken, waarmee

„Het zit iets ingewikkelder in elkaar dan dat.”

Twisk

West-Fries Erfgoed

De rubriek West-Fries Erfgoed zet het verleden van de regio centraal in deze aflevering of bijzondere ontdekking van (voortijds) de oudste stolp van Nederland bij De Weere.

vaak tot op het seizoen nauwkeurig het moment van kappen van de boom kan worden bepaald. En wat bleek: het vierkant van de stolp bij De Weere komt deels uit 1559 en deels uit het voorjaar van 1560. Daarmee komt het heel dichtbij het ontstaan van de typische piramidevormige boerderijen die alleen in Noord-Holland voorkomen.

Duijn legt uit: „Verondersteld wordt dat de eerste stolpen rond 1550 werden gebouwd. Ik heb een keer in een stolp uit de 16e eeuw eikenhout uit het jaar 1550 gevonden dat was hergebruikt in het vierkant. Daarmee bestaat het vermoeden dat men rond 1550 begonnen is met het bouwen van stolpen. Maar een compleet vierkant uit 1550 of eerder is nog niet ontdekt.”

Boerderijonderzoeker Diewertje Duijn ontdekte dat de het vierkant van de stolp van Harry Blom voor zover op dit moment bekend de oudste van Nederland is.

Initialen
Ook in de boerderij van Blom zijn er tekens die erop wijzen dat dit een van de eerdere stolpen is. „Ten eerste zijn er bij deze boerderij zwingen (schuine balken tussen wijkten en liggers) op een afwijkende manier bevestigd. Ook zijn de details van de stijlen van het vierkant de letters DF zorgvuldig zijn uitgehakt

van de rechtloek die het vierkant vormt, aangebracht. Bij stolpen van later bouwjaar liggen die eigenlijk altijd allemaal aan de korte zijde van het rechtloek. Dat kan erop wijzen dat de timmerman nog niet goed wist hoe hij de houtconstructie moest maken. Daar komt bij dat boven in de stijlen van het vierkant de letters DF zorgvuldig zijn uitgehakt

in het hout. De letters horen duidelijk bij de vierkantconstructie, want ze zijn door een persoon staande op de zolder aangebracht. De vornging van de letters wijst erop dat zij heel oud zijn, waarschijnlijk uit de zestiende eeuw. Dit doet vermoeden dat het om de initialen van de timmerman gaat die het vierkant heeft gebouwd. Niet eerder is een dergelijke

merkteken op een vierkant aangetroffen. Was de timmerman trots op zijn werk?”
Voor Blom was de vondst van het merkteken een verrassing, ondanks dat hij sinds 1981 in de boerderij woont. „Ik had het nooit gezien. Terwijl bij wijze van spreken mijn bed naast die balk stond. Het was me gewoon nooit opgevallen.”

Opknappen
De onderwijzer - toen 24 jaar oud - kocht de oudste stolpboerderij van Nederland in 1981 voor 125.000 gulden. „Dat was toen een hoop geld, zeker voor de staat waarin de stolp verkeerde. Mijn oud zrs verklaarden me voor gek. Een beetje stolp kostte destijds 150.000 gulden maar dan

had je er een tijdje redelijk af was. Hier moest nog van alles aan gebeuren. Dat merkte ik wel toen ik in januari de sleutel kreeg en er in ging wonen. Die winter vroof de waterleiding meerdere malen dicht omdat de boer die hier woonde alles open en bloot had aangelegd. Ook het toilet liep vast. Dat was gewoon een pijp naar de sloot, geen septie

woensdag 8 december 2021
Regio 11

Exportverbod

De eerste stolpen werden gebouwd met een eiken vierkant. Dat eikenhout werd gimpporteerd uit Noorwegen en per schip naar West-Friesland gebracht. Nederland stond aan het begin van de Gouden Eeuw en de economie floreerde. Er werd veel gebouwd met het kwalitatief zeer goede Noorse eiken. De bomen groeien daar langzaam, waardoor het hout nog harder is dan eiken van elders. Maar de Noorse koning zag de bossen verdwijnen, bomen van tweehonderd jaar oud werden gekapt om gepoort te worden. Dus wordt er rond 1600 een exportverbod ingesteld op eikenhout. Na 1600 worden de stolpen daarom gebouwd met robuuste grenen vierkanten.

tank of iets. Ik heb alles vervangen, opgeknapt, geïsoleerd en weggevoert.”

Blom wist vanaf het moment dat de stolp te koop kwam dat hij het wilde kopen. „Dit is mijn plek. Toen ik nog bij mijn ouders in Opmeer woonde had ik al allerlei dieren. Ik heb zelfs nog schapen gehouden op braakliggende grond van de gemeente. Gewoon een heik, crom, schapen erop en klaar. Ik wilde gewoon ruimte hebben rond mijn huis. Dat vond ik bij deze stolp.”

Dat juist Diewertje Duijn de bijzondere status van zijn boerderij ontdekte is extra bijzonder. Blom gaf drie jaar los op de Bernadette-school in Zuidmeer. Duijn, afkomstig uit Zuidmeer, zat bij hem in de klas. „Elk schooljaar gingen we met de hele klas een dagje naar de boerderij. En veel leerlingen kwamen hier naar de dieren en het erf kijken: kanovaren, vissen, voetballen en drijven eten uit de kas. Diewertje was daar ook bij.” Ze knikte. „Wie had gedacht dat ik toen al speelde bij de oudste stolp van Nederland?”

FOTO'S: MEDIANUS

De voorkant van de boerderij.

De achterkant van de stolp.

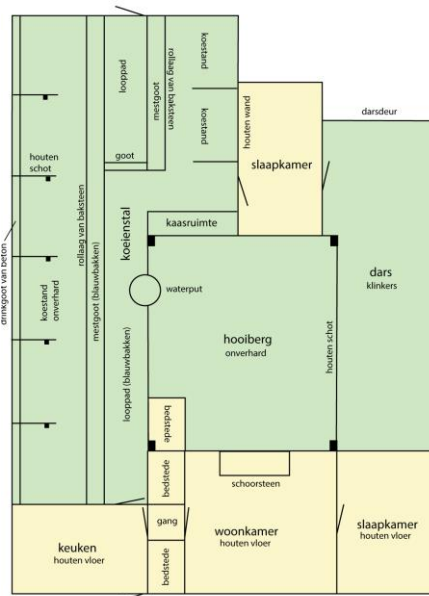
Diewertje Duijn vond op een staander van het vierkant een, vermoedelijk eeuwenoude, inscriptie van waarschijnlijk de timmerman.

„DP” staat er in het hout gekerf.

Wat heeft 10 jaar onderzoek opgeleverd?

1. Heel veel onderzoeksgegevens

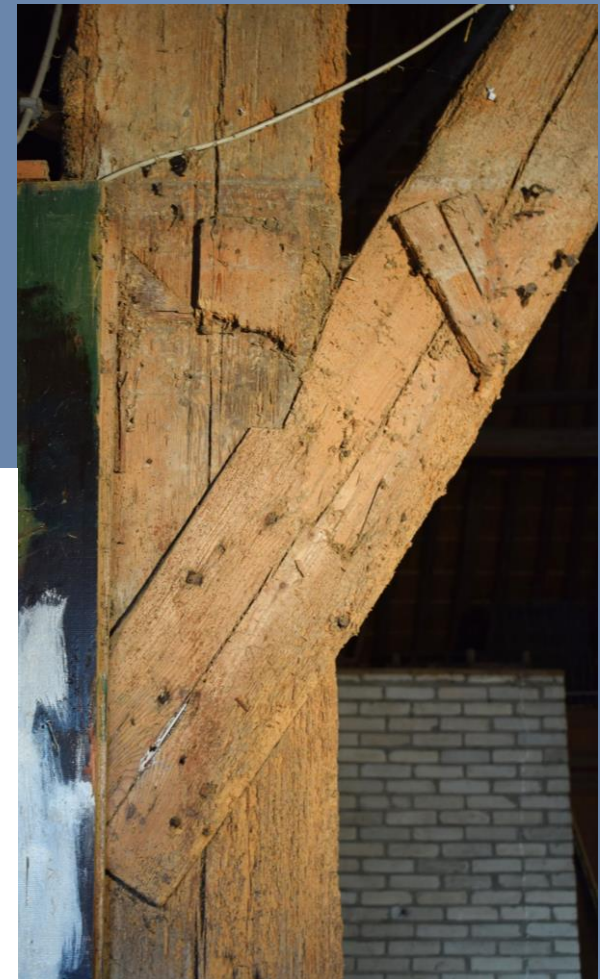
- ❖ Ouderdom boerderij
- ❖ Constructie en houtgebruik
- ❖ Fundering
- ❖ Indeling en wijzigingen hierin
- ❖ Interieur
- ❖ Materiële cultuur bewoners

Wat heeft 10 jaar onderzoek opgeleverd?

2. Referentie voor globaal dateren stolpboerderij op basis houtskelet

- ❖ Houtsoort
- ❖ Vorm van de balken
- ❖ Toegepaste houtverbindingen

Wat heeft 10 jaar onderzoek opgeleverd?

3. Meer bewustwording rond problematiek stolpboerderijen

- ❖ Campagne 'Red de Stolp'
- ❖ Gemeenten kritischer over sloop
- ❖ Inventarisatie door Provincie

We zijn er nog niet...

Dank voor uw aandacht!

